

Министерство образования Республики Беларусь
Учреждение образования «Барановичский государственный университет»
Студенческое научное общество БарГУ

СОДРУЖЕСТВО НАУК. БАРАНОВИЧИ-2016

Материалы XII Международной
научно-практической конференции
молодых исследователей

(Барановичи, 19—20 мая 2016 года)

В трёх частях

Часть 1

Барановичи
БарГУ
2016

В часть 1 сборника материалов XII Международной научно-практической конференции молодых исследователей «Содружество наук. Барановичи-2016» включены материалы докладов по актуальным проблемам различных научных направлений: филологические науки (русский, белорусский языки); лингвистика (английский, немецкий языки); методика преподавания иностранного языка, правоведение.

Сборник адресован преподавателям и студентам учреждений высшего образования, магистрантам, аспирантам.

Редакционная коллегия:

А. В. Никишова (гл. ред.), А. В. Прадун, В. Н. Кременевская (отв. секретари),
О. Н. Фенчук, Т. М. Пучинская, А. А. Савко, Н. А. Егорова, М. В. Андрияшко

Рецензент

кандидат педагогических наук, доцент, заведующий кафедрой германских языков факультета международных отношений Белорусского государственного университета М. Ф. Арсентьева

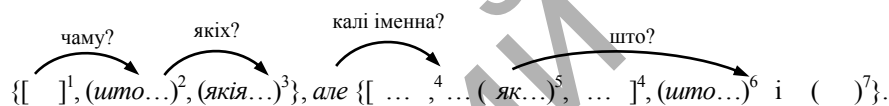
СКЛАДАНЫЯ СКАЗЫ З СЯМІО І ВАСЬМІО ПРЭДЫКАТЫЎНЫМІ ЧАСТКАМІ І РОЗНЫМІ ВІДАМІ СУВЯЗІ Ў МОВЕ ПРОЗЫ У. КАРАТКЕВІЧА

Уводзіны. У сучаснай беларускай мове адрозніваюцца складаныя сказы, у якіх часткі (тры і больш) звязаны злучальнай і падпарадкавальнай, злучальнай і бяззлучнікавай, падпарадкавальнай і бяззлучнікавай сувяззю. Гэта — складаныя сказы з рознымі відамі сувязі, або сказы камбінаванай будовы [1, с. 342]. У іх структуры пасобныя састаўныя часткі, непасрэдна аб'ядноўваючыся адна з другой, утвараюць больш буйныя сінтаксічныя адзінствы — складаныя састаўныя часткі, якія па форме суадносяцца са складаназлучанымі, складаназалежнымі і бяззлучнікавымі складанымі сказамі, а гэтыя, у сваю чаргу, могуць аб'ядноўвацца ў асобныя складаныя часткі камбінаванай будовы. Разнастайнасць структуры такіх сказаў дазваляе пісьменніку апісаць падзеі і з'явы пастаўкай выразна і дэталёва, дакладна і аб'ектыўна выказаць свае думкі.

Асноўная частка. У празаічных творах У. Караткевіча сустракаюцца складаныя сказы з рознымі відамі сувязі разнастайнай структуры, у тым ліку і сінтаксічныя адзінкі з сяміо і васьміо прэдыкатыўнымі часткамі.

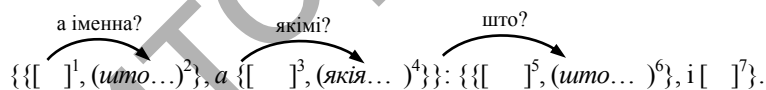
Складаныя сказы з сяміо прэдыкатыўнымі часткамі і рознымі відамі сувязі ўяўляюць сабой такія сінтаксічныя структуры, у складзе якіх звычайна аб'ядноўваюцца паміж сабой злучальнай або бяззлучнікавай сувяззю складаназалежныя часткі як з адной, так і з некалькімі даданымі, радзей складаная бяззлучнікавая частка — са складаназалежнай. Разгледзім некалькі прыкладаў.

Я вельмі здзівіўся¹, што адна бабуля з рагачом у руцэ адчыніла нам дзверы, не пабаялася двух дарослых мужыкоў², якія невядома адкуль з'явіліся ўначы³, але пасля таго⁴, як пабачыў Яна⁵, зразумеў⁶, што ён стаяў недзе ў засадзе⁶ і жанчына спадзявалася на яго дапамогу⁷ [2, с. 29]:

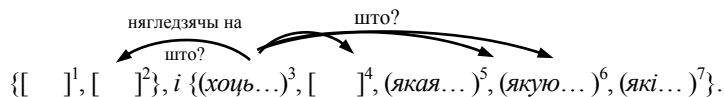
У структуру гэтага складанага сказа ўваходзяць дзве складаназалежныя часткі, аб'яднаныя злучальнай сувяззю (пры дапамозе супраціўнага злучніка *але*): першая складаназалежная частка — з паслядоўным падпарадкаваннем, другая — з сузалежным аднародным і неаднародным падпарадкаваннем. Паміж часткамі выражаюцца адносіны неадпаведнасці.

Напэўна, і яна адчувала тое самае¹, што я², а маё пачуццё можна параўнаць толькі з тымі снамі³, якія часам бываюць у юнацтве⁴: табе сніцца⁵, што ты танцуеш⁶, і нязначнае і часам ахапляе сэрца⁷ [3]:

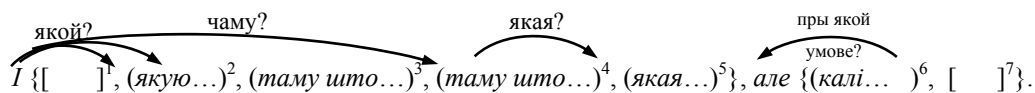
У дадзеным сказе тры складаназалежныя часткі (кожная — з адной даданай) і адна простая. Дзве першыя складаназалежныя часткі аб'яднаны паміж сабой злучальнай сувяззю (пры дапамозе супастаўляльнага злучніка *а*), паміж імі выражаюцца адносіны супастаўлення. Яны ўтвараюць складаную частку камбінаванай будовы. Трэцяя складаназалежная частка — з адной даданай — злучальнай сувяззю (пры дапамозе злучніка *і*) звязана з простаю прэдыкатыўнай часткай і ўтварае разам з ёй другую складаную частку камбінаванай будовы. Сувязь паміж імі бяззлучнікавая. Другая складаная частка камбінаванай будовы паясняе, удакладняе, раскрывае змест першай складанай часткі камбінаванай будовы.

Клянуся жыццём¹, так яна мне і сказала², і хоць я ненавіджу арыстакратаў³, я зразумеў перад гэтым партрэтам⁴, якая гэта страшная ітэка «род»⁵, якую пячаць ён накладвае на нашчадкаў⁶, які цяжар старых грахоў і выраджэння кладзецца на іхнія плечы⁷ [4]:

Першыя дзве простыя прэдыкатыўныя часткі ўтвараюць складаную бяззлучнікавую частку, іншыя пяць простых прэдыкатыўных частак — складаназалежную з сузалежным аднародным і неаднародным падпарадкаваннем, сувязь якой са складанай бяззлучнікавай часткай забяспечваецца спалучальным злучнікам *і*. Паміж гэтымі складанымі канструкцыямі выражаюцца адносіны паслядоўнасці.

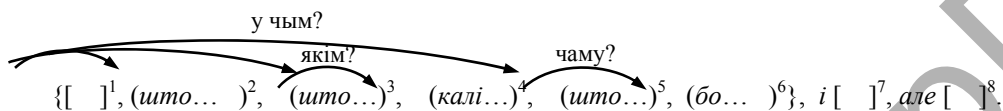
І таму ваюй за сваё, а асабліва супраць самай страшнай ерасі, чалавечага самамнення і жадання думаць, ваюй супраць самай страшнай ерасі¹, якую ў Італіі завуць гуманізмам², таму што гэта рошчына вечнага неспакою³, таму што гэта адзіная ерась⁴, якая не стане верай і догмай⁵, але калі стане⁶ — нам усім, і давеку, прыйдзе канец⁷ [5, с. 17]:

Першыя пяць простых прэдыкатыўных частак утвараюць складаназалежную частку з некалькімі даданымі са змешаным падпарадкаваннем, а сёмая і восьмая — складаназалежную частку з адной даданай (сродак сувязі — злучнік *калі*). Складаназалежныя часткі звязваюцца злучальнай сувяззю (сродак сувязі — супраціўны злучнік *але*), паміж імі выражаюцца адносіны супрацьпастаўлення.

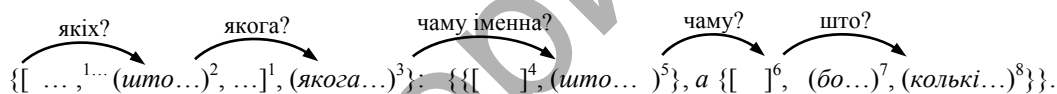
Складаныя сказы з васьмію прэдыкатыўнымі часткамі і рознымі відамі сувязі — гэта сінтаксічныя структуры, у складзе якіх, як і ў папярэдніх прыкладах, аб'ядноўваюцца паміж сабой злучальнай або бяззлучнікавай сувяззю розныя складаныя часткі.

Я падсвядома быў узэўнены зараз¹, што ён звязаны з таямніцай дзікага палявання², што выратаваўца ён можа толькі ў тым выпадку³, калі я загіну⁴, што зараз паляванне пачне паляваць на мяне⁵, бо гэта пытанне іхняга жыцця⁶, і я, магчыма, яшчэ сёння атрымаю кулю ў спіну⁷, але шалёная злосць, яркасць, нянавісьць сціснулі мне глотку⁸ [6]:

Першая, другая, трэцяя, чацвёртая, пятая і шостая простыя прэдыкатыўныя часткі ўтвараюць складаназалежную частку са змешаным падпарадкаваннем. Сёмая і восьмая частка аб'яднаны злучальнай сувяззю (пры дапамозе супастаўляльнага злучніка *але*) і адносінамі супрацьпастаўлення; яны ўтвараюць складаназлучаную частку, якая звязана са складаназалежнай злучальнай сувяззю (сродак сувязі — злучальны злучнік *і*).

Акрамя Басяцкага, Камара і Лотра, сёння, як на ўсіх працэсах¹, што былі царкоўнымі па юрысдыкцыі, але датычыліся ўсяго горада², сядзелі ў суднай зале войт горада Цыкун Жаба, шырокі брухам, грудзьмі і ўсім іншым магнат, апрануты ў залататканую чугу і з пячаткаю неверагоднай тупасці і такога ж неверагоднага самаўзвышэння на твары; бурмістр горада Юстын¹, якога ўжо трэці год выбіралі на гадавы тэрмін³: мяшчане — таму⁴, што быў багаты⁵, а царква хаця і не выбіралала, але не пярэчыла⁶, бо толькі яны адны ведалі⁷, колькі ўсяго рознага ўдалося ім і магнацтву выдраць ад Юстына, рады і горада за гэтыя тры гады⁸ [7]:

Паміж першай, другой, трэцяй простымі прэдыкатыўнымі часткамі сувязь падпарадкаваная (сродкі сувязі злучальныя словы *што*, *якога*); яны ўтвараюць складаназалежную частку з паслядоўным падпарадкаваннем. Чацвёртая і пятая частка звязаны падпарадкаванай сувяззю (з дапамогай злучальнага займенніка *што*) і ўтвараюць другую складаназалежную частку, а шостая, сёмая і восьмая простыя прэдыкатыўныя часткі, звязаныя падпарадкаванай сувяззю (сродкі сувязі — злучнік *бо* і злучальнае слова *колькі*) — трэцюю складаназалежную частку з паслядоўным падпарадкаваннем. Абедзве гэтыя складаназалежныя часткі звязаны злучальнай сувяззю (з дапамогай супастаўляльнага злучніка *а*) і ўтвараюць сінтаксічнае адзінства — складаную частку камбінаванай будовы, якая бяззлучнікавай сувяззю аб'ядноўваецца з першай складаназалежнай часткай; паводле сэнсу яны нераўнапраўныя: складаная частка камбінаванай будовы паясняе, удакладняе, раскрывае змест першай складаназалежнай часткі.

Заклучэнне. Структурная разнастайнасць складаных сказаў з сямю і васьмію прэдыкатыўнымі часткамі і рознымі відамі сувязі прадстаўлена ў мове праявілі твораў У. Караткевіча шырока. Часцей за ўсё сустракаюцца сказы з рознымі паводле структуры складаназалежнымі часткамі, якія звязваюцца паміж сабой злучальнай або бяззлучнікавай сувяззю.

Паміж часткамі складаных сказаў з рознымі відамі сувязі выражаюцца адносіны паслядоўнасці, супастаўлення, неадпаведнасці або супрацьпастаўлення, паяснення, удакладнення і інш.

Спіс цытуемых крыніц

1. Грыгор'ева Л. М. Беларуская мова: Фанетыка. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія. Лексікалогія. Лексікаграфія. Фразеалогія. Марфемная будова слова. Словаўтварэнне. Марфалогія. Сінтаксіс. Пунктуацыя : вучэб. дапам. для пед. ВНУ ; пад рэд. Л. М. Грыгор'евай. Мінск : Выш. шк., 1994. 367 с.
2. Караткевіч У. Дзікае паляванне караля Стаха : аповесць. Мінск : Беларускі фонд культуры, 2010. 757 с.
3. Там жа. С. 79.
4. Там жа. С. 32.
5. Караткевіч У. Выбраныя творы : у 2 т. Т. 2 : Хрыстос прыязміўся ў Гародні (Евангеле ад Іуды) : раман. Мінск : Маст. літ., 1980. 400 с.
6. Караткевіч У. Дзікае паляванне караля Стаха. С. 151.
7. Караткевіч У. Хрыстос прыязміўся ў Гародні (Евангеле ад Іуды). С. 26.